

Olivera INJAC*

DŽON PLAMENAC I TEORIJE MEĐUNARODNIH ODNOSA (KRITIKA HOBSOVIH SHVATANJA)

UVOD

Proširivanjem koncepcije međunarodnih odnosa, stvorena je osnova za nove interesne sfere istraživanja i izgrađivanja naučnih i teorijsko-praktičnih pristupa toj oblasti. Nauka o međunarodnim odnosima oslanja se na teoretičare političke misli, u traganju za odgovorima na sve kompleksniju i zahtjevniju stvarnost. S tim u vezi, trudićemo se da tome damo skroman doprinos, uvažavajući stavove Džona Plamenca o idejama Tomasa Hobsa, jednog od najaktuelnijih klasičnih teoretičara u teorijama međunarodnih odnosa. Svakako da su neke od velikih Hobsovih tema (rat, mir, ponašanje države i pojedinca i sl.), konstantan izazov za istraživanje u okviru teorijskih analiza međunarodnih odnosa, ali i više od toga, jer su to teme od kojih započinje i na kojima počiva razvoj međunarodnih odnosa.

U plejadi teoretičara političke misli, Džonu Plamencu pripada važno mjesto, ne samo zbog činjenice da se bavio istraživanjem i analizom klasika političke misli već posebno stoga što se kritički suočavao sa njihovim stavovima i oblikovao opštu sliku skupa okolnosti u kojima su nastajali, ne štedeći ih strogog kritičkog suda.

Pored kritičke analize velikog broja političkih mislilaca, Plamenac se bavio širokim spektrom fenomena koje oni razrađuju u svojim teorijama, od kojih se izdvajaju: filozofija života, političke teorije, moral, religija, sloboda i jednakost, društvo, država, pravo i demokratija, za koje

* Mr Olivera Injac, Univerzitet Donja Gorica

profesor Vučina Vasović u predgovoru Izabranih djela Džona Plamenca, ističe da su teme od trajne vrijednosti¹.

U knjizi „Čovjek i društvo”, Plamenac se bavi idejama velikog broja teoretičara političke misli od Makijavelija do Marksa, koje analizira, ocjenjuje, pojednostavljuje i upoređuje, s ciljem da ih učini razumljivijim i prilagodljivijim.

Naime, ove teme od trajne vrijednosti predstavljaju konstantan izazov za naučnu analizu. Adekvatna potvrda toga ogleda se u tome da se teorijski pristupi izučavanja međunarodnih odnosa oslanjaju na klasične teoretičare političke misli, u traganju za odgovorima na savremene pojave i procese. Suština jednog takvog analitičkog posmatranja biće bazirana na idejama koje dotiču, razrađuju ili prezentiraju razne poddiscipline i teoretske pristupe izučavanja međunarodnih odnosa.

Osnovna hipoteza ove naučne analize je stav Džona Plamenca da je za razumijevanje teorija važna analiza i tumačenje argumenata, a ne okolnosti u kojima su one nastajale². U dokazivanju osnovne hipoteze, analiza se oslanja na Plamenčevo tumačenje i kritiku teorijskih stavova Tomasa Hobsa sa stanovišta izučavanja međunarodnih odnosa i bezbjednosti. Mada se Hobs malo direktno bavio međunarodnom politikom, njegove ideje su veoma zastupljene u teorijama međunarodnih odnosa i veoma se poštuje tradicija njegovih ideja.

Među brojnim klasicima političke misli koji su zastupljeni u teorijama međunarodnih odnosa, svakako da se Hobs tumači višestranu, od čega izdvajamo sljedeće:

1. Hobsovi teorijski stavovi služe za razumijevanje ponašanja država i pojedinaca u međunarodnim odnosima, sa aspekta ugrožavanja bezbjednosti, kroz stavove o ratu i miru. Prije svega, teorijski stavovi Tomasa Hobsa se smatraju polazištem najstarijeg i nastrajnijeg pristupa izučavanja međunarodnih odnosa, a to je realistička teorija³.

2. Neki teoretičari međunarodnih odnosa i bezbjednosti smatraju da su Hobsovi stavovi uporište teorijskog razumijevanja „bezbjedno-

¹ Dž. Plamenac., *Izabrana djela*, „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. XVII

² Dž. Plamenac., „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. XL

³ Detaljnije u: Booth, K&Wheeler, N., „The Security Dilemma – fear, cooperation and trust in world politics”, Palgrave Macmillan, 2008, str. 13

sne dileme⁴ koja tangira aktere međunarodnih odnosa i bezbjednosti (pojedince, društva, države)⁵. K. Booth razrađuje sintagmu „Hobsovski strah”, pod kojom podrazumjeva neriješenu nesigurnost koja se nalazi u središtu međunarodnih konflikata⁶.

3. Hobsove ideje o moralu su zastupljene u teorijama međunarodnih odnosa. R. Vukadinović ocjenjuje da je značajan uticaj Hobsa na druge mislioce koji procjenjuju časnost, odnosno nečasnost poteza u međunarodnim odnosima.

4. Polazeći od osnovnih zakona prirode T. Hobsa, gdje se prvi odnosi na mir, odnosno proklamuje da treba težiti miru i održavati mir, dok se drugi odnosi na odbranu, tako što ukazuje da je najviše prirodno pravo odbrana svim raspoloživim sredstvima, možemo zaključiti da su ovi zakoni tekovina poddisciplina međunarodnih odnosa (mirovnih i odbrambenih studija).

Teorijski pristupi izučavanja međunarodnih odnosa se grupišu oko nekoliko velikih tema međunarodne politike, a to su: proučavanje međunarodnih institucija i međunarodnog prava, vojna i odbrambena politika svjetskih sila, različiti aspekti ponašanja država (etika, vojno djelovanje, diplomatija i drugo) i njihova spoljna politika i istraživanje mira i rata⁷.

Shodno izloženom, R. Vukadinović proučavanje međunarodnih odnosa zasniva na uslovnoj podjeli na nekoliko trenutno najaktuelnijih pristupa: istorijski, sistematski, normativni ili filozofski, politikološki i eklektički, kao i teorijskih perspektiva (liberalizam i neoliberalni institucionalizam, realizam i neorealizam, radikalne teorije i konstruktivizam)⁸.

⁴ Koncept „bezbjednosne dileme” koji je utemeljio Džon Herz 1950-ih godina, zasniva se na tvrdnji da jačanje bezbjednosti i odbrane neke države, može prouzrokovati nesigurnost kod drugih država.

⁵ Detaljnije u: Kolodziej, E., „Security and International Relations”, Cambridge University Press, 2005, str. Booth, K&Wheeler, N., „The Security Dilemma – fear, cooperation and trust in world politics”, Palgrave Macmillan, 2008, str. 13

⁶ K & Wheeler, Booth N., „The Security Dilemma – fear, cooperation and trust in world politics”, Palgrave Macmillan, 2008, str. 13

⁷ Vukadinović, R., „Međunarodni politički odnosi”, CID, Podgorica, 2009, str. 32.

⁸ *Ibid*, str. 31–59

S obzirom na to da je Plamenčeva analiza Hobsove političke filozofije, za koju naglašava da je „proizvod građanske borbe i rata”, usmjerena na opis ljudske prirode, ponašanju pojedinca shodno zakonima prirode (Božjim zakonima) i poštovanju društvenih ugovora, te koncepcije prirodnog prava i njegovog korišćenja, držaćemo se tih smjernica u ovoj analizi koliko je neophodno, uz proširivanje ideja, u skladu sa predmetom analize.

Prije svega, okvir analize će predstavljati subjekti međunarodnih odnosa (države, međunarodne organizacije, grupe, pojedinci, itd.), njihovo ponašanje sa aspekta teorijskih pristupa i perspektiva proučavanja međunarodnih odnosa.

Shodno glavnim teorijskim konceptima međunarodnih odnosa (liberalno-idealistički – zalaže se za međunarodnu politiku zasnovanu na apsolutnoj saglasnosti; neoliberalni – u prvi plan postavlja „meku moć”, realistički – međunarodne odnose shvata kao borbu za moć; neorealistički – kritički se usmjerava prema realističkom i alternativni – neomarksistički, konstuktivistički i feministički pristup) i Plamenčevom fokusiranju na nekoliko značajnih problema politike, možemo zaključiti da djelo Džona Plamenca i njegova kritika političkih teoretičara, svakako zaslužuju mjesto u opusu istraživača međunarodnih odnosa.

Argumenti za to su da se teorija međunarodnih odnosa, unapređenjem svojih koncepcija i samim promjenama u međunarodnim odnosima (npr. promjene koje su nastupile nakon završetka Hladnog rata i kolapsa komunizma, te nakon terorističkog napada na SAD 11. septembra 2001. godine), suočava sa potrebom za primjenom multidisciplinarnog pristupa i reintegracijom stavova klasika političke misli, poštovanjem analiza njihovih kritičara, među koje, svakako, spada Džon Plamenac.

Dakle, iako se Plamenčev teorijski opus ne odnosi direktno na teoriju međunarodnih odnosa, kroz njegove različite aspekte (metodologiju, politička teorija, prikaz političkih mislilaca i njihovih ideja, velike teme političke teorije i prakse⁹) pruža dovoljno materijala za teorijsku primjenu u toj oblasti.

⁹ Dž. Plamenac, Izabrana djela, „Čovjek i društvo (I), CID, Podgorica, 2006, str. XVII.

PLAMENČEVA INTERPRETACIJA HOBSOVIH TEORIJSKIH STAVOVA O LJUDSKOJ PRIRODI I ZAKONIMA PRIRODE

Postojanje više subjekata međunarodnih odnosa (države, međunarodne organizacije, različiti pokreti, crkva, nacija, društvena grupa, pojedinac), daje prostora za Plamenčevo tumačenje Hobsovih stavova o zakonima prirode, ali i prirodnih prava, sa aspekta teme ove analize. Hobsovom koncepcijom se mogu pokriti ponašanja različitih subjekata međunarodnih odnosa, od kojih će u ovoj analizi biti zastupljene države i pojedinci.

Započecemo sa pojedincem kao subjektom međunarodnih odnosa, što može biti posmatrano kroz otkrivanje individualnih karakteristika donosioca političkih odluka¹⁰, ali i uopšte kroz djelovanje pojedinca u međunarodnim odnosima.

Teorijska istraživanja ponašanja pojedinca kao subjekta međunarodnih odnosa, po mišljenju Dimitrijevića i Stojanovića, usmjerena su na utvrđivanje porijekla ljudske agresivnosti, koja se smatra ključnim razlogom iniciranja ratova i nasilja, a porijeklo tih teorija se upravo pronalazi u opusu T. Hobsa. Ovi autori smatraju da ta istraživanja imaju korijene u filozofiji, a temelje se na proučavanju psihološkog i organskog porijekla ljudske agresivnosti koja je uzrok rata, što polazi od Hobsove ideje da je čovjek nosilac zla „koje u ‘prirodnom stanju’ nema granica u svom ispoljavanju i čini to da u njemu vlada rat svakog protiv svih”¹¹.

Plamenčevo tumačenje Hobsovog shvatanja ljudske prirode ističe jednu njenu racionalniju dimenziju, naglašavajući da čovjek svoje postupke prilagođava željama i prohtjevima, a krajnji cilj toga je ostvarivanje ljudske moći koja „dobija šta god poželi”¹².

Bihevioralna analiza je naučni pristup koji ima za predmet ponašanje pojedinih aktera međunarodnih odnosa, u čijem su središtu stavovi i načini razumijevanja svih subjekata i faktora koji utiču na njihov razvoj¹³. Posebno je značajno, sa aspekta ove analize, istaći da bihevioralna analiza usmjerava svoj predmet istraživanja na značaj pojedinca, njego-

¹⁰ R. Vukadinović, „Međunarodni politički odnosi”, CID, Podgorica, 2009, str. 133.

¹¹ V. Dimitrijević; Stojanović, R., „Međunarodni odnosi”, NOLIT, Beograd, 1979, str. 28–29.

¹² Dž. Plamenac, „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. 139.

¹³ R. Vukadinović, „Međunarodni politički odnosi”, CID, Podgorica, 2009, str. 46.

vih stavova i uticaja na druge subjekte međunarodnih odnosa (društvene grupe i države)¹⁴.

Hobsovi stavovi o ljudskoj prirodi svakako predstavljaju značajan resurs za bihevioralnu analizu. S tim u vezi želimo da naglasimo da kao glavnu karakteristiku Hobsove koncepcije ljudske prirode Plamenac navodi sebičnost, ističući da je taj „psihološki egoizam” suvišan u njegovoj teoriji¹⁵. Plamenac naglašava da su minimalne šanse da u stabilnim društvima ljudska priroda pokaže negativne strane, te da je postojanje uređenog i sigurnog društva, zasnovanog na poštovanju pravila, preduslov za manji egoizam kod ljudi. U tom smislu, Plamenac smatra važnim Hobsov stav o značaju obrazovanja, discipline i normi, odnosno značaj zakona prirode za formiranje čovjeka „podobnog” za društvo. To su, prema Plamencu, važne pretpostavke za izgradnju ljudskog razuma, bez kojeg ljudi ne mogu steći mir¹⁶. Dakle, razum je zadužen za kontrolisanje ljudskih strasti i želja, pa s tim u vezi kod Plamenca pronalazimo sledeće tumačenje: „Dok su strasti koje nagone ljude na rat snažnije, ne postoji nada za mir; jer razum uvek služi jačim strastima; ali stanje neprestanog rata je tako užasno da strasti koje nagone ljude na mir moraju na kraju postati dovoljno snažne da ih podstaknu da teže miru”¹⁷.

Činjenica je da je originalni stav T. Hobsa o značaju ljudskog razuma formiran shodno preovlađujućim teorijama vremena u kojem je stvarao, ipak, Plamenčeva kritika ne opovrgava njegove stavove o značaju razuma za stvaranje mira, nego proširuje taj stav, uočavajući da Hobs „omalovažava” razum¹⁸, vezujući ga isključivo za ljudske nagone.

U „Levijatanu” Hobs ističe da „moć jednog čoveka čine sredstva kojima on trenutno raspolaže radi dobijanja nekog budućeg vidljivog dobra”¹⁹. Shodno tome, ne iznenađuju mišljenja koja Hobsovu teoriju svrstava u obrazac razumijevanja realističkog pristupa međunarodnih odnosa i bezbjednosti, za koji je ostvarivanje moći najveći cilj i interes, koji se postiže sredstvima kao što su vojna sila i naoružanje. Zapravo, mišljenje je da realizam prihvata svoje ideje iz Hobsove koncepcije države

¹⁴ *Ibid.*, str. 47.

¹⁵ Dž. Plamenac, „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. 140.

¹⁶ *Ibid.*, str. 142.

¹⁷ Dž. Plamenac, „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. 142.

¹⁸ *Ibid.* str. 143.

¹⁹ T. Hobs, „Levijatan”, Gradina, Beograd, 1991, str. 100.

koja počiva na prirodnim zakonima, a obojeno je pesimizmom u vezi sa ljudskim progresom zasnovanog na teologiji i društvenim naukama²⁰.

Međutim, prema Plamenčevom tumačenju Hobsovih shvatanja o ratu i miru, ponašanje država i pojedinca u međunarodnim odnosima će biti zastupljeno kroz koncept „bezbjednosne dileme”. Za to će nam poslužiti Plamenčeva tumačenja koncepcije prirodnog prava sa stanovišta koje glasi da „*prirodno pravo nije potpuno odustvo obaveze već odsustvo svake odgovornosti čovjeka prema čovjeku*”²¹.

Od 1950-ih godina je koncept „bezbjednosne dileme”, koji je uspostavio Herz, veoma zastupljen u teorijskom istraživanju međunarodnih odnosa, s tim da se od svog nastanka do danas, transformisao usled izmjene značaja subjekata međunarodnih odnosa.

Dugo su države bile jedini i najvažniji subjekt međunarodnih odnosa, pa prema osnovnom značenju „bezbjednosna dilema” se shvata kroz aspiracije države na obezbjeđivanja vlastite bezbjednosti, što može predstavljati potencijalnu opasnost za druge države koje se suočavaju sa dilemom u vezi sa neodređenošću vojno-odbrambene pripreme te i drugih država.

U tom smislu potrebno je naglasiti da se države i pojedinci koji uzrokuju bezbjednosnu dilemu ponašaju prema modelu Hobsovog prirodnog prava koje daje slobodu i pravo odlučivanja o svim prohtjevima. Plamenac izvodi zaključak da se tim označava „pravo na sve što misli da je nužno za njegovu bezbjednost i da je on jedini sudija svojih potreba”²², pa kada to pretočimo na koncept bezbjednosne dileme uočavamo odakle potiču njeni teoretski korijeni.

Sa aspekta Hobsovih zakona prirode („načela promišljenosti”²³) može se objašnjavati osnovna ljudska potreba za opstankom i samoodržanjem, s tim što ti zakoni traže poštovanje pravila, što je preduslov za ostvarenje ciljeva, a polaze od rečenice „Ne čini drugome ono što ne bi želeo da tebi bude učinjeno”²⁴.

²⁰ M. Griffiths, „International Relations Theory for the Twenty-First Century”, Routledge, 2007, str. 69.

²¹ Dž. Plamenac, „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. 163.

²² *Ibid.*, str. 161.

²³ *Ibid.*, str. 143.

²⁴ *Ibid.*, str. 155.

Ukazaću na prva tri Hobsova zakona prirode posmatrana sa stanovišta izučavanja međunarodnih odnosa i bezbjednosti: Sa aspekta teorije međunarodnih odnosa, prvi zakon prirode koji glasi „da svaki čovjek, koliko god se tome može nadati, treba da teži miru, i kada ga ne može steći da može tražiti i iskoristiti svaku pomoć i prednost rata”, sasvim sigurno nije doživio svoju primjenu, najčešće upravo zbog toga što je ljudsku potrebu za mirom zamijenila težnja za ostvarenjem vlasti i moći. Kada se taj zakon prirode pokuša primjeniti u svjetlu realističke teorije međunarodnih odnosa, koja tumači ponašanje države (pojedinci su organizovani u okviru država) čija je težnja ostvarivanje nacionalnih interesa pomoću sile, onda zasigurno Hobsov prvi zakon prirode je, kako Plamenac navodi za Hobsovo prirodno stanje uopšte, „čista fantazija”²⁵.

Za drugi Hobsov zakon prirode, Plamenac kaže da je zaključak prvog, jer delegitimizira težnju ka miru²⁶, a on glasi: „Da je čovjek spreman, ako su i drugi isto tako spremni, ukoliko to smatra potrebnim za mir i za svoju odbranu, da napusti ovo pravo na sve stvari i da se zadovolji sa onoliko slobode prema drugim ljudima koliko je i i on voljan da drugim ljudima protiv sebe prizna”²⁷.

Prva dva Hobsova zakona prirode mogu biti podržana sa stanovišta liberalne i neoliberalne teorije međunarodnih odnosa, kojima se, ukratko, proklamuju težnja za mirnim rješavanjem sporova i suzdržavanje od upotrebe sile, što se posebno ostvarilo konceptom međunarodnih organizacija (počev od Lige Naroda, Ujedinjenih nacija, itd.). Može se reći da je cilj formiranja međunarodnih organizacija inicijalno bila saradnja među državama, kojom bi se ograničilo i onemogućilo izbijanje sukoba među njima. U odnosu na Hobsov prvi zakon, u Plamenčevom tumačenju pronalazimo potvrdu prethodno izložene teze, jer on iznosi da se pod težnjom ka miru zapravo podrazumijeva da je potrebno da se „potraže načini njegovog uspostavljanja i da učine sve što je u njegovoj moći da do njega dođe”²⁸.

Za treći zakon prirode, koji se odnosi na sprovođenje društvenih ugovora, Plamenac smatra da je neuvjerljiv, jer svojim postojanjem pret-

²⁵ Dž. Plamenac, „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. 155.

²⁶ *Ibid.*, str. 155.

²⁷ T. Hobs, „Levijatan”, Gradina, Beograd, 1991, str. 140.

²⁸ Dž. Plamenac, „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. 154.

postavlja nametanje vlasti. Plamenac ukazuje da je glavni nedostatak Hobsove ideje to što je zanemario činjenicu da se ne može uspostaviti vlast u situaciji kada izostaje povjerenje²⁹. Polazeći od same suštine tog zakona prirode „da ljudi ispunjavaju sklopljene sporazume”, odnosno da je neizvršavanje sporazuma nepravda, onda se može konstatovati da se liberalno-idealistička teorija međunarodnih odnosa, u tu sliku konceptijski uklapa. Ipak, nameće se pitanje da li je u međunarodnim odnosima uopšte moguće ostvariti poštovanje sporazuma bez postojanja povjerenja.

U skladu s tim, povjerenje je jedan od važnih elemenata kojim se Plamenac bavi u analizi Hobsove teorije, polazeći od činjenice da nedostatak povjerenja može biti uzrok rata. Glavna kritika koju Plamenac usmjerava na Hobsovo shvatanje povjerenja tiče se njegovog insistiranja na tome da je „povjerenje posljedica vlasti”, ne uočavajući da je upravo ono jedan od uzroka vlasti³⁰.

Povjerenje je dugo zanemarivano u analizama međunarodnih odnosa³¹, upravo zbog stava da između država može biti malo uzajamnog povjerenja. Charles Beitz navodi da je ta ideja dobila svoje ostvarenje u međunarodnim odnosima tek sa razvojem koncepta bezbjednosnih zajednica³² (NATO, EU, itd.).

Kada je riječ o prirodnom pravu, Plamenac ukazuje da se u „Levijatanu” ističu njegova dva osnovna svojstva, a to su – izjednačavanje s vlašću ili izjednačavanje sa odsustvom obaveze³³. Kao osnovni cilj i motivacione ideje uspostavljanja države, u „Levijatanu” su navedene potreba za stvaranjem mira i bezbjednosti naroda³⁴.

Međutim, upravo se glavni skepticizam teorija međunarodnih odnosa odnosi na državu u skladu se fenomenom Hobsove „prirodne države”³⁵, pod kojom on podrazumijeva odsustvo uspješnog i moćnog

²⁹ *Ibid.*, str. 157.

³⁰ Dž. Plamenac, „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. 159.

³¹ Ch. Beitz, „Political Theory and International Relations”, Princeton University Press, 1999, str. 252.

³² *Ibid.*, str. 252.

³³ *Ibid.*, str. 163.

³⁴ T. Hobs, „Levijatan”, Gradina, Beograd, 1991, str. 175–179.

³⁵ Ch. Beitz, „Political Theory and International Relations”, Princeton University Press, 1999, str. 27.

političkog autoriteta koji je sposoban da obezbijedi bezbjednost ljudi³⁶. Dakle, takav koncept se zasniva na psihološkim i moralnim zakonima po mišljenju Plamenca, ali to nisu obavezujuća pravila³⁷, već ona počivaju na moći i poštovanju naloga vladara. Njegovim ključnim nedostatkom Plamenac smatra to što se izjednačuju vlast i moć.

Taj koncept države je u međunarodnim odnosima neodrživ, jer ne daje legitimitet za obezbjeđivanje mira i bezbjednosti sa aspekta preovlađujućih teorija međunarodnih odnosa (realističke i liberalne teorije), prije svega stoga što ne pravi razlika između „moralne i legalne dužnosti”³⁸.

Naime, kako navode Dimitrijević i Stojanović, kod liberalne teorije je jasno razumijevanje pitanja „organizacije međunarodnog mira”, koje je zasnovano na činjenici da trajan i stabilan mir može biti dostignut jedino putem postojanja institucionalizacije naddržavne vlasti, zadužene da izgrađuje odnose među državama, na sličan način kao što to država uređuje u odnosima pojedinaca³⁹.

S tim u vezi, važno je istaći da se prema tumačenjima C. Beitz-a, međunarodni odnosi mogu posmatrati kroz koncept Hobsove „prirodne države”⁴⁰, koja pruža analitički obrazac za objašnjavanje sledeća dva modela: 1. rata kao uzroka strukturnih promjena u međunarodnim odnosima i 2. koncepta moralnog opravdanja ponašanja država⁴¹. Ovi modeli „međunarodne prirodne države”, kako je Beitz naziva, suprotni su po svojoj namjeni, jer se jedan odnosi na predviđanje ponašanja država, dok drugi ima preskriptivno značenje⁴².

Neke analize teorijskih pristupa međunarodnih odnosa idu još dalje, uviđajući da se može tvrditi da realistički pristup crpi ideje iz Hobsove koncepcije „prirodne države”⁴³. Zapravo, smatra se da se realističke ide-

³⁶ *Ibid.*, str. 28.

³⁷ Dž. Plamenac, „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. 146.

³⁸ *Ibid.*, str. 149.

³⁹ V. Dimitrijević; Stojanović, R., „Međunarodni odnosi”, NOLIT, Beograd, 1979, str. 28–29.

⁴⁰ Ch. Beitz, „Political Theory and International Relations”, Princeton University Press, 1999, str. 35.

⁴¹ *Ibid.*, str. 35.

⁴² *Ibid.*, str. 35.

⁴³ Griffiths, M., „International Relations Theory for the Twenty-First Century”, Routledge, 2007, str. 69.

je identifikuju sa Hobsovim o prirodnoj državi, zbog stava da odsustvo autoriteta dopušta ljudskim željama da se ostvaruju bez ograničenja⁴⁴.

U odnosu na predmet analize, vjerujem da bi i sam Plamenac bio zadivljen, koliko je na primjeru *Levijatana* proreкао savremena dešavanja u međunarodnim odnosima. Naime, čini se da se u velikom broju slučajeva u međunarodnim odnosima dešavaju situacije koje se mogu tumačiti kroz Hobsovo prirodno pravo, posebno kada je u pitanju pronalaženje opravdanja za određene postupke koji se realizuju u ime interesa.

Iako se pod Hobsovim prirodnim pravom podrazumijeva legitimizacija apsolutne, neograničene vlasti koju neki vladar ima nad podanicima, Plamenac ističe da je nedostatak argumentacije uticao da se Hobs organiči samo na to tumačenje prirodnog prava, a nesumnjivo je da ono ima više značenja⁴⁵.

Sa aspekta teorija međunarodnih odnosa, iz Plamenčevih shvatanja o Hobsu, izdajamo sledeće stavove kao zaključak:

a) Nedostatke Hobsovog prirodnog prava Plamenac grupiše oko činjenice da oni pružaju opravdanje za sprovođenje svih akcija za samoodbranu⁴⁶, usmjeravajući zaključak u pravcu davanja preporuke da je potrebno u svim situacijama održati obećanje kako bi se stvorilo međusobno povjerenje. Međutim, sa stanovišta teorija međunarodnih odnosa, oba zaključka imaju idealističku crtu, iako ukazuju na dva ključna stajališta od kojih zavisi bezbjednost međunarodne zajednice.

b) Plamenac svoje tumačenje Hobsa zasniva na tezi da se Hobs oslanja na „ubjeđivačku snagu razuma”⁴⁷, da je u osnovi pokretanja ratova neslaganje u vezi sa načelom i opšte neshvatanje i da je glavni uzrok rata nerazumnost pojedinaca. On naglašava da „razum sugeriše prikladne odredbe mira”⁴⁸, ograničavajući tako uzroke ratova i sukoba na psihološku i sociološku dimenziju. Ovakav stav bi imao opravdanje jedino pod uslovom da se to na primjerima može dokazati, što nažalost nije bilo tačno u savremenim ratovima koji su se vodili u svijetu, iako neka tumačenja vezana za rat u bivšoj Jugoslaviji pronalaze u tome opravdanje.

⁴⁴ *Ibid.*, str. 12.

⁴⁵ Dž. Plamenac, „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. 160.

⁴⁶ Dž. Plamenac, „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. 163.

⁴⁷ *Ibid.*, str. 142.

⁴⁸ *Ibid.*, str. 142.

c) Hobs problem bezbjednosti identifikuje u odnosu na pojedinca, što teorijski razrađuje konstruktivistički pristup međunarodnim odnosima, koji ukazuje na značaj pojedinca kao ključnog nosioca društvene promjene. Takvu koncepciju Hobsove teorije interpretira teoretičar međunarodnih odnosa Edvard Kolodziej u objašnjenju bezbjednosti, ističući da materijalni i psihološki uslovi u kojima pojedinac egzistira, mogu prouzrokovati društvene probleme, što je poznato kao „bezbjednosna dilema”⁴⁹.

Plamenac je zapazio da je u Hobsovom shvatanju bezbjednosti limitirajuća oklonost to što preporučuje da se pojedinac ne smije suprotstavljati, već da mora podnositi okolnosti koje ga uznemiravaju⁵⁰.

d) Hobsova racionalna stanovišta, prema mišljenju Plamenca, posebno dolaze do izražaja u tezi da su zakon i disciplina uslovi za ljudsku sreću, da je razum preduslov za mir u društvu, te da je ljudska potreba za vlašću produkt težnje za srećom. Postavlja se pitanje da li se u pozadini savremenih tokova međunarodnih odnosa i savremenih bezbjednosnih prijetnji nalazi nedostatak razuma ili su to drugi razlozi – potreba za vlašću i dominacijom, ostvarivanje moći i interesa i slično.

e) Najdiskutabilnija je, ipak, Hobsova koncepcija prirodnog prava u kontekstu ove teme. Polazeći od toga da je „Prirodno pravo sloboda svakog čovjeka da svoju moć koristi, prema svojoj volji, za zaštitu svoje prirode”⁵¹, moramo istaći da ga Plamenac ocjenjuje kao „odsustvo dužnosti”. S obzirom na predmet analize, povežemo li to sa već pomenu-tim konceptom „bezbjednosne dileme”, možemo zaključiti da, u skladu sa prirodnim pravom, ljudska odbrana predstavlja cilj za sebe, te da je procjena o potrebi zaštite sopstvene prirode, pojedinačna odluka.

Edward Kolodziej primjećuje da je namjera Hobsovih ideja da ukažu da su pojedinci i države sebični i da su, ako su loši, nastrojeni prema nasilju. Plamenac u tom smislu ukazuje na bihevioristički pristup Hobsovog opisa ljudske prirode, izražavajući neslaganje sa Hobsovim „psihološkim egoizmom”.

f) Plamenac se s punim pravom kritički odnosi na Hobsovo shvatanje rata i mira, prije svega zbog toga što u strastima vidi glavni ljudski

⁴⁹ E. Kolodziej, „Security and International Relations”, Cambridge University Press, 2005, str. 53.

⁵⁰ Dž. Plamenac, „Čovjek i društvo” (I), CID, Podgorica, 2006, str. 172.

⁵¹ *Ibid.*, str. 161.

podsticaj za započinjanje rata, na način što one odnose pobjedu nad razumom⁵². Plamenac dobro uočava da Hobs posmatra ljudsku prirodu u svijetlu strasti i da je ljudski razum ili nedovoljno istaknut ili da je pre-naglašen, što se može zaključiti na osnovu ljudske odlučnosti i dosljednosti kada se opredjeljuje za rat.

Takođe, Hobsova teza o apsolutnoj vlasti i njenom poštovanju, kao najadekvatnijem društvenom okviru za sprečavanje sporova čiji je naj-sigurniji epilog rat, u međunarodnim odnosima ima brojne kontra-primjere.

LITERATURA

- [1] Adler, E.&Barnett, M., (ur.) „Security Communities”, Cambridge University Press, 1998.
- [2] Baldwin, D., „The Concept of Security”, *Review of International Studies* (1997/ 23).
- [3] Beitz, Ch., „Political Theory and International Relations”, Princeton University Press, 1999.
- [4] Booth, K.&Wheeler, N., „The Security Dilemma – Fear, Cooperation and Trust in World Politics”, Palgrave Macmillan, 2008.
- [5] Buzan, B., „People, States and Fear”, New York: Harvester, Wheatsheaf, 1991.
- [6] Buzan, B., „New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”, *International Affairs*, Vol. 67, No. 3, 1991.
- [7] Chiozza, G.& Goemans, H. E., „Peace through Insecurity: Tenure and International Conflict”, *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 47, no. 4, 2003.
- [8] Clark, I., „The Post-Cold War Order – the spoils of peace”, Oxford University Press, 2001.
- [9] Clauzewitch, K., „O ratu”, Ministarstvo odbrane R. Hrvatske, Zagreb, 1997
- [10] Cohen, R.&Mihalka, M., „Cooperative Security: New Horizons for International Order”, Marshall Center Paper, no. 3, 2001.
- [11] Collins, A., „Contemporary Security Studies”, Oxford University Press, 2007.
- [12] Deutsch, K., „Political Community and the North Atlantic area”, Princeton University Press, 1957.
- [13] Dimitrijević, V., „Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima”, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1973
- [14] Dimitrijević, V.; Stojanović, R., „Međunarodni odnosi”, NOLIT, Beograd, 1979.
- [15] Goldstein, J & Pevehouse, J., „International relations”, *LONGMAN*, 2006–2007.

⁵² *Ibid.*, str. 142.

- [16] Griffiths, M., „International Relations Theory for the Twenty-First Century”, Routledge, 2007.
- [17] Grizold, A., „Međunarodna bezbjednost”, FPZ, Zagreb, 1998.
- [18] Hobs, T., „Levijatan”, Gradina, Beograd, 1991.
- [19] Lawson, S., „International relations”, Cambridge, 2003
- [20] Kolodziej, E., „Security and International Relations”, Cambridge University Press, 2005.
- [21] Maier, H; Rausch, H; Denzer, H; „Klasici političkog mišljenja”, *Golden marketing*, Zagreb, 1998.
- [22] Naj, Dž., „Kako razumevati međunarodne odnose”, *Stubovi kulture*, Beograd, 2006.
- [23] Plamenac, Dž., „Čovjek i društvo”, CID, Podgorica, 2006.
- [24] Radonjić, R., „Političke i pravne teorije”, CID, Podgorica, 2002.
- [25] Vukadinović, R., „Međunarodni politički odnosi”, CID, Podgorica, 2009.

Olivera INJAC

JOHN PLAMENAC AND INTERNATIONAL RELATIONS THEORY
- CRITICISM OF THE THOMAS HOBBS CONCEPTS

Summary

International relations theory gives a lot of efforts to identify causes of war and conditions for global peace. It's the reason for implementation of the political theory in the international relations concept. One of the most reinterpreted theorists in international relations analysis is Thomas Hobbes whose ideas are used in many different aspects. Having in mind that John Plamenac was research classics of political philosophy and was criticized their attitudes that's why we reach his view's on Hobbes trying to get more arguments on international relations theory. The idea is to emphasize some aspects of this topic like it's „security dilema” from the Hobbesian point of view and to understand international relations through the Hobbes concept known as a „state of nature”. Also, the notion of this analysis is to stress not just the importance of states in international relations but the individuals as well.